

■

AZ ÖRÖKLÉSI JOG ÉS A HAGYATÉKI ELJÁRÁS VÁLTOZÁSAI NAPJAINKIG

■

Tudományos konferencia

en állani az
érett megfontolás után
minden ingó öingallan javaim
tájdornaim; - azonban minszán
Julius fő napján, házas élesem
szombolyon elhalt, süközögesse
alkotni, mins itt Röveskerit
egyetlen egy diam van életben,
veles méznöt, annál fogva minde
mra, jogaimra, aclió Röveselöi
önül ös reverem Ri.
Röves van a Rest Remisen az alsald
val lesse hozott Könyvnyomda.
lehet Könyvö elöttem. En si:
isben tanulsam a Könyvnyom
scabadittasva, mins betü szedo
reözinis ugyan ott, reözinis Bes
is usóó 1846-ösén a soro Debre
iai ásvételére. Ist la
hisz polgár,

2022. november 16.
MNL Országos Levéltára

AZ ÖRÖKLÉSI JOG
ÉS A HAGYATÉKI
ELJÁRÁS VÁLTOZÁSAI
NAPJAINKIG

ABSZTRAKTOK

Dr. Peres Zsuzsanna

egyetemi docens, Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar,
Állam- és Jogtörténeti Tanszék

**A HALÁL ESETÉRE SZÓLÓ
SZABAD RENDELKEZÉSI JOG KITERJESZTÉSE
A POLGÁRI KORSZAKBAN.**

Az 1848. évi áprilisi törvények és a rákövetkező neoabszolútizmus, az osztrák polgári törvénykönyv bevezetésével gyökeresen megváltoztatta a magyar öröklési jog rendszerét. Az addigi kötött tulajdoni formákhoz (az ősiséghez és az adományrendszerhez) társuló törvényes, illetve speciális öröklési rendet a reformokat követően felülírta az addig szubszidiárius jogként, illetve szűk értelemben alkalmazott halál esetére való szabad rendelkezési jog, megteremtve a modern polgári jog alapelveként elfogadott végrendekezés szabadságát. Az új jogszabályi környezet ezáltal biztosította a gazdasági fejlődéshez szükséges jogi kereteket, teret adva a szabad tulajdonnak. Az ősiség és az adományi kötöttség alól felszabaduló vagyonon megszűnt a rokonság, illetve az állam dologi jogának korlátja, a tulajdonos immár élők között és halál esetére is szabadon dönthetett tulajdonának sorsa felől. Ám valóban éltek e lehetőségekkel a tulajdonosok? Az ősiség és az adományrendszer eltörlése után valóban érvényesült a gyakorlatban a rendelkezési szabadság? A reformokat követően néhány évvel ugyanis azt látjuk, hogy a tehetősebb, nagyobb vagyonnal rendelkezők a szabad rendelkezési jogot

Dr. Horváth Attila

tanszékvezető egyetemi tanár, Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar,
Állam- és Jegtörténeti Tanszék

**EGYES ÖRÖKLÉSI JOGI INTÉZMÉNYEK
FEJLŐDÉSE A 19–20. SZÁZADBAN.
KÜLÖNÖS TEKINTETTEL
A VÉGRENDELETRE, KÖTELES RÉSZRE
ÉS AZ ÁGI ÖRÖKLÉSRE**

Az előadásban a következő altémák hangzanak el: A végrendelet készítésének gyakorisága. Végrendelet érvénytelenségének okai. Miért vették be osztrák minta alapján a köteles részt? Hogyan módosult ez az intézmény az utóbbi időben? Az ági öröklés, mint az ősiség intézményének továbbélése. Az öröklési jog változásai a szocializmus időszakában.

Dr. Nagy Szabolcs

igazgatóhelyettes,
Magyar Nemzeti Levéltár
Veszprém Megyei Levéltára

**AZ ÖZVEGYI JOG
TARTALMÁNAK VÁLTOZÁSAI
A MAGYAR JOGBAN**

Az új Ptk., a 2013. évi V. törvény az özvegyi jog tartalmát a korábban hatályos állapothoz képest meglehetősen szűkítette. Bár a törvény indoklásából e változás oka kiderült, a döntést mégis érték kritikák. Annak ellenére is, hogy a hatályos norma inkább megfelelt a jogintézmény magyar hagyományainak, mint a korábbi normatartalom.

Az előadás az özvegyi jog hatályos tartalmából kiindulva – a vonatkozó magyar és egyetemes jogtörténetnek az összehasonlító jogtudomány eszközeivel történő elemzésének segítségével – törekszik bemutatni a jogintézményt, kitérve azokra a társadalmi körülményekre, amelyek azt minden korban és jogi környezetben alakították.

Dr. Dúl János

egyetemi adjunktus, Nemzeti Közszolgálati Egyetem,
Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar,
Civilisztika Tanszék

A KERESKEDELMI JOG ÉS AZ ÖRÖKLÉSI JOG KAPCSOLATA

Az előadás a Magyarországon a 19. század derekán kibontakozó kereskedelmi társaságokkal összefüggő szabályozást és az öröklési jog vetületeit fejt ki. A kereskedelmi társaságok köre a II. világháborút megelőzően bővebb volt, mint a mai gazdasági társaságok (közkereseti társaság, betéti társaság, korlátolt felelősségű társaság, részvénytársaság), ugyanis az Apáthy-féle 1875-ös kereskedelmi kódex alapján a szövetkezet is kereskedelmi társaságnak minősült, (utóbbiról részletesen nem esik szó.) Az előadás megvizsgálja, hogy a társaság léte miképpen hat ki egy tagjának halála, továbbá miképp jelenik meg a hagyatékban a társasági részesedés, van-e helye öröklésnek azokkal kapcsolatban. A jogtörténeti áttekintés mellett a hatályos jogszabályok ismertetésére is sor kerül röviden, kiemelve a változásokat és az esetleges neuralgikus pontokat. Mind a jogtörténeti, mind a hatályos jogi kutatások elengedhetetlen eleme a joggyakorlat feltárása; a vonatkozó közzétett bírói gyakorlat nemcsak a szabályok életbeli megjelenését, hanem az elmélet és a szabályozás élő joggá válását is alátámasztja.

Dr. Horváth József

igazgatóhelyettes,
Dr. Kovács Pál Könyvtár és Közösségi Tér, Győr

AZ 1848 ELŐTTI „ACTA ORPHANALIA” IRATEGYÜTTESEK FORRÁSÉRTÉKÉRŐL (GYŐR MEGYE IRATANYAGA ALAPJÁN)

Az „Acta Orphanalia” elnevezéssel jelölt levéltári anyag voltaképpen olyan irategyüttes, amely különböző típusú forrásokat tartalmaz, kisebb-nagyobb mennyiségben. Alapja többnyire egy hagyatéki leltár, amely részletességével, alaposágával tűnik ki. Ha a hátramaradt vagyontárgyak egy részének árverezése is megtörtént, úgy egy részletes árverési jegyzőkönyv is található az iratcsomóban. Fontos részét képezik az anyagnak a tutor-elszámolások, amelyekhez gyakran bizonylatokat is mellékeltek. Ha az elhalt szülő után végrendelet maradt fenn, úgy annak másolati példánya is részét képezi az iratcsomónak, amely számos egyéb mellékletet is tartalmazhat: így például a zálogba vetett tárgyak, vagy éppen a kintlévőségek jegyzékét. A Magyar Nemzeti Levéltár Győr-Moson-Sopron Megye Győri Levéltára állományában az 1730-as évektől maradtak fenn „Acta Orphanalia” irategyüttesek, 1848-ig bezárólag mintegy ezer darab, amelyek 35 dobozt töltenek meg. Az előadás ezek legfontosabb jellemzőiről szól. A források mintegy tizedrésze 1800 előtti; legnagyobb hányaduk a reformkorból maradt ránk. Mintegy száz Győrött keletkezett, a többi falun. Különösen kiemelkedő a szentmártoni uradalom iratanyaga, de komoly mennyiségű forrás maradt fenn például a csornai premontrei prépostság falvaiból is. E források segítségével részletes képet kaphatunk arról, hogyan kezelték a kiskorú árvák vagyonát az 1848 előtti időszakban; de tájékozódhatunk arról is, hogyan gondoskodtak élelmezésükről, ruházatukról, vagy éppen taníttatásukról az erre kijelölt gyámok.

Dr. Balázs Gábor

főlevéltáros,
Magyar Nemzeti Levéltár
Országos Levéltára

A 20. SZÁZADBAN KELETKEZETT HAGYATÉKI IRATOK LEVÉLTÁRI ÉRTÉKE

Az előadás célja, hogy bemutassa a hagyatéki eljárások során keletkezett, kimagasló társadalom-, gazdaság és családtörténeti forrásnak számító iratokat a szélesebb történeti és levéltáros szakmai társadalom számára. A hagyatéki iratokkal kapcsolatos problémákkal több esetben és több nézőpontból szembesülhet a levéltáros a pályája során, amelyről az előadó sokirányú tapasztalati alapján szólni fog. Bemutatja azt az ellentmondásos és folyamatosan változó jogi szabályozást, amely az elmúlt évtizedekben meghatározta ezen irattípushoz tartozó dokumentumok megőrzésének, selejtezésének és levéltárba adásának kereteit. Ezt követően ismerteti azt a szakmai párbeszédet, amely a változó őrzési idejű iratok egységes közlevéltári kezelésének megteremtését célozta, és amelynek keretében a hagyatéki iratokkal kapcsolatos világos és szakmai szempontból egységes, az iratátvételeket és a selejtezéseket elvi szinten meghatározó álláspont kialakítása megtörtént. Végül bemutatja a II. világháború után keletkezett hagyatéki irattípusokat, azok adattartalmát. A lehetőségek függvényében rövid kitekintést ad a hagyatéki iratokkal kapcsolatos kutatási lehetőségekről, azok esetleges adatbázisba rendezésének lehetőségeiről, tehát azokról a kihívásokról (és egyben lehetőségekről), amelyek révén a különböző tudományos területek kutatói számára folyamatosan bővíteni tudjuk a kutatható források körét.

Eötvös György

igazgató,
Family Tree Kft.

**GAZDÁTLAN HAGYATÉKOK,
ÖRÖKÖSKUTATÁS
MAGYARORSZÁGON**

Az előadás azon túl, hogy tisztázza a gazdátlan hagyaték fogalmát, valamint létrejöttének módját, lehetőségeit, bemutatja az örökös kutatás folyamatát az eljárás megindításától egészen az örökösök felleléséig. Megismerhető a kutatás előkészítése, valamint az is, hogy milyen publikus információk alapján kezdhető meg a kutatómunka, ismerteti a kutatásba bevonható és bevonandó források körét, típusait, és azok fellelhetőségét, külön kitérve a levéltári, könyvtári, illetve az online forrásokra. Mivel az örökös kutatás szinte kizárólag 20. századi anyaggal dolgozik, így nem hagyhatók figyelmen kívül a különböző kutatási korlátozások, valamint a GDPR törvény előírásai sem.

Dr. Granasztói Péter

gyűjteményi
főigazgató-helyettes,
Néprajzi Múzeum

**A KVANTITATÍV MÓDSZEREKTŐL
A FOGYASZTÁSTÖRTÉNETI KUTATÁSOKIG.
A HAGYATÉKI LEJTÁRAK SZEREPE A TÖRTÉNETI
ÉLETMÓDKUTATÁSOK MEGÚJULÁSÁBAN**

A hagyatéki lejtárok a legfontosabb forrásaivá váltak az 1970-es évektől az anyagi kultúra vagy a házbeli életmód kutatóinak, hiszen nem áll a rendelkezésünkre hasonló forrás, ami egy-egy háztartás által használt, bírtokolt tárgyakról ilyen részletességgel tájékoztatna. További nagy előnye, hogy nagyszámban maradtak fenn és az irat összetétele, struktúrája Európában vagy ott, ahol az európai civilizáció hatással volt (pl. Észak vagy Dél-Amerika) nagyon hasonló, ami összehasonlító vizsgálatok elvégzését teszi lehetővé. Egy-egy településről akár több száz, ritkábban több ezer lejtár is fennmaradt, így nem véletlen, hogy az első számítógépek megjelenésével a kvantitatív, statisztikai elemzésekkel próbálták a kutatók minél több információt kinyerni e dokumentumokból. Ugyanakkor a forrástípus igazi különlegesége, hogy egy-egy személy, háztartás, ház egyedi esetét tartalmazza, így az egyéni esetek elemzése, összehasonlítása nagy lehetőséget jelent pl. a fogyasztástörténeti megközelítéseknek. Például a tárgyak terjedése és ennek társadalmi összefüggései jól elemezhetőek, vagy a tárgyhasználat társadalmi különbségei, akár csak a mindennapi élet számos aspektusa: lakáskultúra, öltözködés, táplálkozás, könyvhasználat stb.

Dr. H. Németh István

osztályvezető,
Magyar Nemzeti Levéltár
Országos Levéltára

**AZ ÁRVÁK VÉDELMEZŐJE.
AZ ÁLLAMI VÁROSPOLITIKA ÉS AZ ÖNÁLLÓ
ÁRVAÜGY LÉTREJÖTTE A MAGYARORSZÁGI
SZABAD KIRÁLYI VÁROSOKBAN
A 18. SZÁZAD ELSŐ HARMADÁIG**

Az előadás bemutatja azt a törekvést, amely a központi igazgatási szervek elképzeléseit tükrözte vissza az új, 17. század utolsó harmadától bevezetett várospolitikában. A hazai várospolitika teljesen új rendszerét vezették be azzal, hogy a szabad királyi városokat kirendelt királyi biztosokkal ellenőriztették, és amellet, hogy a városok vezetésének reaktalizálására törekedtek, azok igazgatását, adófizetőképességét is igyekeztek minél jobb helyzetbe hozni. Ennek okai nyilvánvalóan az állami bevételek növelése volt, de ezzel a magyarországi városi igazgatásban az igazgatási területek elválasztását és jobb ellenőrizhetőséget nyújtó rendszert is bevezettek, vagyis modernizálták a jobbára középkori alapokra épült városi igazgatást. Ennek egyik kiemelt területe volt az árvák vagyonának kezelése, az árvagondnokok ellenőrzése, majd az árvapénztárak intézményének bevezetése. Jelen esetben ennek a folyamatnak az első fél évszázadát mutatja be az előadás, törekedve annak a Habsburg Monarchia várospolitikájában tetten érhető gyökereire is kitérni.

Borsy Judit

főlevéltáros,
Magyar Nemzeti Levéltár
Baranya Megyei Levéltára

ÁRVAÜGYEK A PÉCSVÁRADI KÖZALAPÍTVÁNYI KERÜLET URADALMAIBAN A 19. SZÁZAD ELSŐ FELÉBEN

A Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltárában lévő Pécsváradi közalapítványi kerület több megyére is kiterjedő uradalmainak az iratanyaga gazdag forrását nyújtja az árvapénztárak közel 40 éves működésének, valamint az árvák egyéni sorsának, problémáinak, lehetőségeinek a vizsgálatához. A közalapítványi kerületeket központilag irányító helytartótanács 1810-ben dolgozta ki az árvák ügyével kapcsolatos utasítását, az uradalmak ekkor vették át a községektől az árvaügyet, és 1848-ig látták el ezt a feladatot. Az uradalmak dolga az elhunyt jobbágyok hagyatékának biztonságba helyezése, mindenféle viszály és perlekedés elhárítása, valamint a kiskorú árvák ellátásának biztosítása volt. Így az uradalom ügyelt az árvák elhelyezésére, gyámjuk kijelölésére, gondoskodott az ingó és ingatlan hagyaték leltárba vételéről, hasznosításáról. Az eladásból, bérbeadásból származó pénzt az árvák pénztárában helyezték el, hogy a pénzt biztonságosan megőrizték, valamint „gyümölcsöztessék”. Az árvák pénzét kikölcsönözték, amely pénz után évi 6%-os kamatot kellett fizetni az adósoknak. Az árvapénztár egyfelől az árvák pénzének kamatoztatását szolgálta, másfelől a kölcsönre szorulóknak igényeit is kielégítette. Az előadás bemutatja hogyan követték az egyes uradalmak a 19. század első felében az árvákra vonatkozó központi utasításokat, valamint mely helyi és személyi tényezők befolyásolták az árvákról való gondoskodást.

Oláh András Pál

kormánytisztviselő,
Csongrád-Csanád Megyei Kormányhivatal,
Földhivatalai Főosztály

HAGYATÉKI ELJÁRÁSOK FÖLDHIVATALI ÜGYINTÉZÉSI ÉS IRATKEZELÉSI KÉRDÉSEI

Az ingatlanvagyon az egyik legnagyobb értékű és egyben a legfontosabb vagyonforma az emberiség történetében. A jelenlegi hivatali struktúrában az ingatlanok nyilvántartását, a változások átvezetését a földhivatalok végzik. A földhivatali nyilvántartások pontossága, már csak a közhitelesség elve okán is, a társadalom részéről meglehetősen indokolt elvárás. Ennek igazolására elég megemlíteni a legújabban bevezetett, a termőföldek tulajdonosi adatai kapcsán lefolytatott azonosítási eljárás tapasztalatait. Ennek során egyértelműen beigazolódtott, hogy a pontatlan ingatlan-nyilvántartási adatbázis kiigazítására az érintett ingatlanokra vonatkozó földhivatali iratanyag az adatszolgáltatáshoz kiemelt fontossággal bír. Annál is inkább, mert sajnos a korábban keletkezett bírósági, közjegyzői irattárak hiányosan maradtak az utókorra. Így a földhivatali archívumok iratanyaga perdöntő fontosságúvá válik, ezért azok megőrzése és természetesen kezelhetősége kiemelt feladattá lép elő. Az öröklés tárgyát képező ingatlanvagyon tulajdonjog változásának átvezetése, a keletkező okiratok által kiváltott joghatások és az örökléssel kapcsolatos iratok archiválásának kérdései úgyszintén sarkalatos fontosságúak, hiszen az öröklés a törvényes örökös elidegeníthetetlen joga. Az hagyatéki eljárásnak az ingatlan-nyilvántartási átvezetés azonban csak egy részét képezi, bár az ingatlanok vonatkozásában nyilvánvalóan a legfontosabbat.

A fentiek kapcsán az előadás a hagyatéki eljárás földhivatali ügyintézési, valamint iratkezelési kérdéseit járja körül kiemelt figyelemmel a kapcsolatos földhivatali iratanyag gyakorlati alkalmazására, valamint archiválására.

Dr. Héjja Julianna Erika

főlevéltáros,
Magyar Nemzeti Levéltár
Békés Megyei Levéltára

**A BÉKÉS VÁRMEGYEI ÁRVASZÉK
SZEMÉLYI ÁLLOMÁNYA
A 19. SZÁZAD UTOLSÓ HARMADÁBAN**

Az árvákat érintő hatósági ügyintézés községi és vármegyei szinten is komoly feladatot rótt az érdekelt hivatali gépezetre. A dualizmus korának alaptörvénye, a gyámsági és gondnoksági ügyek rendezéséről szóló 1877. évi XX. tc., valamint a végrehajtása tárgyában kiadott belügyminiszteri rendeletek, helyi szabályrendeletek részletesen kidolgozták az eljárás menetét. A rendszer megfelelő működtetése az árvák, a gyámság, a gondnokság alatt állók személyes sorsa iránt elkötelezett, vagyonuk felett állhatatosan őrködő, felkészült apparátuson múltott. Túrhetetlennek tartották a hanyag, halogató munkát, az időt húzó aktatologatást is, de az árvapénzekkel kapcsolatos visszaélés sem maradt következmények nélkül. A sikkasztás, hűtlen kezelés vagy csak azokat előidéző köteles ellenőrzés elmulasztása dorgálást, pénzbírságot vonhatott maga után, viszont volt, akit emiatt hivatalvesztéssel büntettek. Egy 55 000 koronás vésztői árvavagyon „elkallódása” olyan közfelháborodást kiváltó eseménynek bizonyult, amelynek kivizsgálásakor a felelősségre vonás a – kényszernyugdíjazott – megyei árvaszéki elnökig ért.

Az 1890-es években az árvaszéki ülnök vagy éppen az iktató a közvélemény érdeklődésére számot tartó hírlapi cikkekben – sokszor kritikus hangvétellel – rendszeresen beszámolt a gyámoltak és gondnokoltak

ügyeinek helyi állásáról, gyakran konkrét javaslatokkal, hogyan lehetne átláthatóbbá tenni a nyilvántartásokat és a vagyonkezelést. A megnyilvánulásokból a tisztviselőtársak ellen irányuló kiszólások, személyeskedések sem hiányoztak. A megtámadott fél természetesen nem maradt adós a válasszal; feleletéből, magyarázkodásaiból az újságolvasók a másik oldal érvelését is megismerhették.

A nyilvánosság kizárásával lefolytatott belső hivatalvizsgálatokból is az látszik, hogy a Békés vármegyei árvaszék munkatársai feszült légkörben, már-már pattanásig feszült helyzetben végezték napi munkájukat, árgus szemmel figyelték kollégáik minden lépését. Az intrika, a rivalizálás sokukat arra készítette, hogy egymás személyét, munkáját éles kritika tárgyává tevő feljelentéseket nyújtsanak be az árvaszéki elnökhöz. A kilencfős tisztviselői gárda és a négy-öt tagból álló kezelőszemélyzet so-raiban a széthúzás, a klikkrendszer miatt komoly törésvonal alakult ki. A levéltárnokból lett árvaszéki nyilvántartó néhány évi működés alatt olyan szakmai jártasságra tett szert, hogy két országos terjesztésű gyakorlati árvaügyi munkát érintő szakkönyvet jelentetett meg. Hivatali előljárója mégsem méltányolta ügybuzgalmát, sőt kimondott ellenszenvvel viseltetett iránta, amit a szerző arra vezetett vissza, hogy nem főnökének ajánlotta munkáját...

Az árvaszéki tisztviselők egy-egy kiéleződött helyzetre adott válaszreakciója sok esetben generációs problémákra is rávilágít. Érdekes megvizsgálni azt, hogyan kezelte a munkáját ért kifogást a pályáját még 1843-ban kezdő árvaszéki elnök, az egyetemről 1872-ben kikerült hivatali utóda, vagy éppen 1861-ben született beosztottjuk?

saját véleményemmel szemben a leghatározottabban
gyámhatóságot teljes jogkörrel a
olják. Az orvosok az orvosügyi e
telete és ellenőrzése alatt áll
viteli szabályzat értelmében öná
van a felügyeleti és ellenőrzési
de csupán a személyi ügyek és ál
je tekintetében és ebből a felüg
zkedéseket is tehet, azonban min
kének meghallgatása után és annak
ént az orvosok belső ügymenetét
retesen azt nem is ismerheti és a
zhet tájékozódást. Az elnök köt
mostani mellőzése idős
hogy az elnök

MAGYAR NEMZETI
LEVÉLTÁR

MAGYAR
KORMÁNYTISZTVISELŐI KAR